

BOLALARDA ERTA NUTQ BUZILISHLARINI TASHXISLASH VA ULARNING RIVOJLANISHIGA TA'SIRI

Abdijalilova Dono Yakubjan qizi

Alfraganus universiteti

Ijtimoiy fanlar fakulteti

Maxsus pedagogika(Logopediya) yo`nalishi

2-bosqich talabasi.

Ilmiy rahbar: Alfraganus universiteti

v.b dotsent PhD Azimova Dilnoza Sherzodovna

abdujalilovadono17@gmail.com

Annotatsiya:Ushbu maqolada bolalarda erta yoshda uchraydigan nutq buzilishlari, ularni erta tashxislashning ahamiyati hamda nutq buzilishlarining bolaning umumiy psixik, ijtimoiy va intellektual rivojlanishiga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, nutq buzilishlarini erta aniqlashda logoped, pedagog va ota-onalarning o'rnini tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: erta nutq buzilishlari, tashxis, logopediya, bola rivoji, nutq kamchiliklari.

Nutq bolaning rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Bola nutq orqali atrofdagilar bilan muloqot qiladi va o'z fikrini ifodalaydi. Nutqning to'g'ri rivojlanishi bolaning fikrlashi va ijtimoiy hayotga moslashuvi uchun zarurdir.

Agar bolalik davrida nutq buzilishlari yuzaga kelsa, bu bolaning o'qishi va tengdoshlari bilan muloqotida qiyinchiliklarga olib keladi. Shu sababli nutq

buzilishlarini erta aniqlash va o'z vaqtida yordam ko'rsatish muhim ahamiyatga ega.

Bolalarda erta nutq buzilishlarining turlari

Bolalikning erta davrida (0–3 yosh) bolaning nutqi jadal rivojlanadi. Aynan shu davrda nutq rivojlanishida yuzaga keladigan buzilishlar keyingi rivojlanish bosqichlariga ham ta'sir ko'rsatishi mumkin. Erta nutq buzilishlari turli shakllarda namoyon bo'lib, ular bolaning muloqot qilish qobiliyatini cheklaydi.

Eng ko'p uchraydigan nutq buzilishlaridan biri nutq rivojlanishining kechikishi hisoblanadi. Bunda bola o'z yoshiga mos ravishda so'zlarni kam ishlatadi, so'z birikmalarini tuzishda qiynaladi yoki umuman gapira boshlamaydi.

Bunday holat ko'pincha atrof-muhit bilan kam muloqot qilish, eshitish muammolari yoki rivojlanishning umumiy sustligi bilan bog'liq bo'ladi.

Fonetik-fonematik buzilishlar tovushlarni noto'g'ri talaffuz qilish yoki ularni bir-biridan farqlay olmaslik bilan namoyon bo'ladi. Masalan, bola ayrim tovushlarni tushirib qoldiradi yoki ularni boshqa tovushlar bilan almashtiradi. Bu buzilishlar keyinchalik o'qish va yozishni o'rganishda qiyinchiliklar keltirib chiqarishi mumkin.

Alaliya markaziy asab tizimining shikastlanishi natijasida yuzaga keladigan og'ir nutq buzilishi hisoblanadi. Bunda bolaning eshitish qobiliyati saqlangan bo'lsa ham, nutqi juda sust rivojlanadi yoki umuman rivojlanmaydi. Alaliya bolada so'zlarni tushunish va aytishda jiddiy muammolar bilan namoyon bo'ladi.

Dizartriya nutq apparati mushaklari harakatining buzilishi bilan bog'liq bo'lib, bola so'zlarni noaniq, tushunarsiz talaffuz qiladi. Bu holat

ko'pincha asab tizimidagi muammolar bilan bog'liq bo'ladi. Dizartriya nafaqat talaffuzga, balki nutqning umumiy ravonligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Shuni ta'kidlash lozimki, ushbu nutq buzilishlari bolaning yosh xususiyatlari, individual rivojlanish darajasi va tashqi omillarga qarab turlicha namoyon bo'ladi. Har bir holatda bolaning nutqini o'z vaqtida baholash va mutaxassisga murojaat qilish muhim ahamiyatga ega.

Erta nutq buzilishlarini tashxislash

Bolalarda nutq buzilishlarini erda tashxislash ularning kelajakdagi nutqiy, psixik va ijtimoiy rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Erta tashxis orqali nutqdagi kamchiliklar vaqtida aniqlanib, ularning chuqurlashib ketishining oldi olinadi. Ayniqsa, 0–3 yosh davrida bolaning nutqi faol shakllanadi, shu sababli bu davrda kuzatiladigan har qanday chetlanish alohida e'tibor talab etadi.

Tashxis jarayoni bolaning nutqiy rivojlanishini har tomonlama baholash asosida olib boriladi. Avvalo, bolaning so'z boyligi, tovushlarni talaffuz qilish darajasi, nutqni tushunishi va muloqotga kirishish qobiliyati aniqlanadi. Bola yoshiga mos ravishda gapira olayaptimi yoki yo'qmi, oddiy topshiriqlarni tushunadimi – bular muhim ko'rsatkichlar hisoblanadi.

Bolaning eshitish va ko'rish holatini tekshirish muhim bosqichlardan biridir. Chunki eshitishdagi yoki ko'rishdagi muammolar nutq rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Agar bola tovushlarni yetarli darajada eshitmasa, nutqni to'g'ri egallashi qiyinlashadi.

Tashxis jarayonida bolaning umumiy va mayda motorika rivoji ham baholanadi. Qo'l barmoqlari harakati, muvozanat, og'iz va til mushaklarining faoliyati nutq apparati bilan chambarchas bog'liq. Shu sababli motorikadagi chetlanishlar nutq buzilishlarining sababi yoki belgisi bo'lishi mumkin.

Bundan tashqari, psixologik va pedagogik kuzatuvlar ham tashxisning muhim qismi hisoblanadi. Bolaning emotsional holati, diqqat jamlashi, o'yin jarayonidagi faolligi va kattalar bilan muloqoti kuzatiladi. Bu ma'lumotlar bolaning umumiy rivojlanish darajasini aniqlashga yordam beradi.

Nutq buzilishlarini tashxislashda logoped mutaxassis yetakchi rol o'ynaydi. U bolaning yoshiga mos maxsus diagnostik metodlardan foydalanib, nutq buzilishining turi va darajasini aniqlaydi. Zarur hollarda boshqa mutaxassislar bilan hamkorlik qilinadi.

Bu jarayonda ota-onalarning kuzatuvlari ham juda muhim hisoblanadi. Ular bolaning kundalik hayotdagi nutqiy faolligi, so'zlashuvi va xatti-harakatlari haqida qimmatli ma'lumot bera oladi. Ota-onalar va mutaxassislarning hamkorligi tashxisning aniq va to'g'ri qo'yilishiga xizmat qiladi.

Nutq buzilishlarining bolaning rivojlanishiga ta'siri

Bolalikning erta davrida nutq bolaning umumiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Nutq orqali bola fikrlaydi, atrof-muhitni anglaydi va boshqalar bilan muloqot qiladi. Agar nutq buzilishlari erta yoshda aniqlanmasa va o'z vaqtida tuzatilmasa, bu bolaning rivojlanishiga turli salbiy ta'sirlar ko'rsatishi mumkin.

Avvalo, nutq buzilishlari bolaning intellektual rivojlanishiga ta'sir qiladi. Nutq fikrlash bilan chambarchas bog'liq bo'lgani sababli, nutqi yetarli darajada rivojlanmagan bolalarda tafakkur, xotira va diqqat jarayonlari sekin rivojlanadi. Bu holat bolaning bilimlarni o'zlashtirishini qiyinlashtiradi.

Shuningdek, nutq buzilishlari bolaning ijtimoiy moslashuviga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Nutqi noaniq yoki yetarli darajada rivojlanmagan bola tengdoshlari bilan muloqotda qiyinchilikka duch keladi. Natijada bola o'yin va

guruh faoliyatlarida kamroq ishtirok etadi, bu esa uning ijtimoiy tajribasini cheklaydi.

Nutq buzilishlari bolaning emotsional holatiga ham ta'sir etadi. Bola o'z fikrini to'liq ifodalay olmagani sababli tez-tez asabiylashishi, o'ziga ishonchsizlik va tortinchoqlik kabi holatlar kuzatilishi mumkin. Ba'zi bolalarda muloqotdan qochish, passivlik yoki aksincha, tajovuzkorlik ham paydo bo'ladi.

Nutq buzilishlari bolaning ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, maktab yoshida o'qish va yozishni o'rganishda jiddiy qiyinchiliklar yuzaga keladi. Tovushlarni farqlay olmaslik va noto'g'ri talaffuz qilish o'qish-yozish buzilishlariga olib kelishi mumkin.

Nutq buzilishlarini imkon qadar erta aniqlash va korreksion-logopedik ishlarni o'z vaqtida boshlash juda muhimdir. Erta ko'rsatilgan yordam bolaning nutqini yaxshilash bilan birga, uning umumiy rivojlanishini ham qo'llab-quvvatlaydi.

Bolalarda erta nutq buzilishlarini tashxislash logopediya amaliyotining eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Nutq buzilishlari bolaning umumiy rivojlanishiga jiddiy ta'sir qilishi mumkinligi sababli, ularni imkon qadar erta aniqlash va to'g'ri yo'l bilan korreksiya qilish zarur.

O'z vaqtida aniqlangan nutq buzilishlari bilan bog'liq logopedik yordam bolaning nutqiy rivojlanishini sezilarli darajada yaxshilaydi. Bola so'z boyligini tezroq oshiradi, tovushlarni aniq talaffuz qila boshlaydi va muloqotga kirishishda o'ziga bo'lgan ishonchi ortadi. Shu bilan birga, logopedik yordam bolaning psixik rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi: fikrlash, xotira va diqqat jarayonlari yaxshilanadi.

Nutq buzilishlarini bartaraf etish bolaning ijtimoiy rivojlanishiga ham yordam beradi. Bola tengdoshlari bilan erkin muloqot qiladi, guruh

faoliyatlarida faol qatnashadi va o'z hissiyotlarini aniq ifoda eta oladi. Bu esa uning emotsional barqarorligi va o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Logopedik yordamning samarali bo'lishi uchun logoped, pedagog va ota-onalarning yaqindan hamkorligi zarur. Logoped bolaning nutqini baholab, unga individual reja tuzadi; pedagog bola bilan ta'lim jarayonida ishlaydi; ota-ona esa uy sharoitida muntazam qo'llab-quvvatlaydi. Shu tarzda, bola nutqiy va umumiy rivojlanish jarayonida barcha sohalarda qo'llab-quvvatlanadi.

Bolalarda erta nutq buzilishlarini tashxislash va ularni davolash logopediya va psixopedagogika amaliyotida asosiy vazifa hisoblanadi. Bu ishning o'z vaqtida va to'g'ri tashkil etilishi bolaning kelajakdagi rivoji, ijtimoiy moslashuvi va ta'limdagi muvaffaqiyati uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdukarimov, S. (2018). *Bolalarda nutq buzilishlari va ularni davolash metodlari*. Toshkent: Fan va texnologiya.
2. Karimova, N. (2020). *Logopediya asoslari va bolalar nutqi rivoji*. Toshkent: O'zbekiston davlat pedagogika universiteti nashriyoti.
3. Mirzaev, A. (2017). *Nutq buzilishlarini tashxislash va korreksiya qilish*. Toshkent: Ilmiy nashrlar.
4. Tursunov, B. (2019). *Erta yosh bolalarda nutq rivoji va uning buzilishlari*. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
5. Shomurodova, L. (2021). *Logopedik yordam va psixopedagogik kuzatuvlar*. Toshkent: Pedagogika va psixologiya nashriyoti.
6. Xolmatov, M. (2016). *Bolalar nutqini rivojlantirish texnologiyalari*. Toshkent: Fan nashriyoti.